

پیشگفتار

استراتژی به عنوان مقوله‌ای کهن در علوم و فنون نظامی، مفهومی کم‌وبیش شناخته شده است. این مفهوم قرن‌ها در خدمت ماشین نظامی و جنگی واحدهای سیاسی بوده و همچون ستاره‌ای ارتشهای دنیا را هدایت کرده است اما از اوایل قرن بیستم این «علم و هنر جنگ» کاربرد وسیع‌تری یافت و حیطه‌های نوینی را درنوردید. ترکیه‌هایی همچون «استراتژی بزرگ»، «استراتژی ملی» و «استراتژی جامع» در کنار مفاهیمی همچون «استراتژی اقتصادی» و «استراتژی فرهنگی» پدیدار شدند.

شناخت این مفاهیم که عمدتاً برای توصیف برنامه‌های دفاعی یک ملت یا اتحادی از ملل جهان به کار می‌رود، کمتر به عنوان یک کار مستقل مورد عنایت نویسندگان و صاحب‌نظران داخلی قرار گرفته و می‌توان ادعا کرد که حتی یک جلد کتاب در این زمینه تألیف نشده است. از طرفی «مسائل نظامی و استراتژیک معاصر» به عنوان یک موضوع درسی در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، از مدتها پیش تدریس می‌شده و هم‌اکنون نیز جزو دروس این رشته‌هاست. از طرف دیگر در سایر کشورها «استراتژی» در سطوح نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مورد توجه ویژه قرار دارد و علاوه بر تدریس در دانشگاهها، گروههای مطالعاتی و مؤسسات تخصصی به کار در این حیطه پرداخته و به صورت مراکز مستقل حتی در اتخاذ سیاستهای دولتها تأثیر می‌گذارند. این مراکز غالباً ضمن انتشار نشریات و حاصل مطالعات و طرحهای پژوهشی، ابعاد گوناگون «استراتژی» را بررسی می‌نمایند و هرگونه تحول و دگرگونی در آن را به‌طور مستمر پیگیری می‌کنند.

به این اعتبار، مفهوم استراتژی نه تنها در سیاستهای دفاعی کشورها جایگاه و اهمیت خاصی دارد، بلکه در سطوح گوناگون تحقیق و تفحص نیز از موقعیت

مهمی برخوردار است. سیاستهای تسلیحاتی و خلع سلاح، برنامه‌های نوسازی صنایع دفاعی و توسعه نیرو از مباحثی است که تحت تأثیر استراتژی قرار می‌گیرد؛ ضمن اینکه در مباحث نظری، تاریخ روابط بین‌الملل و برخی از سازمانهای بین‌المللی مانند سازمانهای دفاعی و اتحادهای نظامی نیز در چهارچوب همین مقوله مطالعه می‌شوند. با این خصوصیات و با درک اهمیت این مفهوم بر آن شدیم که مشترکاً به تألیف کتابی درباره مسائل نظامی و استراتژیک معاصر پردازیم تا هم پاسخگوی نیازهای آموزشی دانشگاهها باشد و هم بتواند برای پژوهشگران مستقل مورد استفاده قرار گیرد. این کتاب به دنبال سالها تدریس «مسائل نظامی و استراتژیک معاصر» در دانشگاههای کشور نوشته می‌شود ولی داعیه کامل بودن ندارد و نمی‌تواند داشته باشد؛ چرا که اولین اثر مستقل در این زمینه است.

کتاب حاضر در چهاربخش و دوازده فصل نگاشته شده است. در بخش اول که مشکل از دو فصل است، استراتژی همراه با تحولاتی که در آن پدید آمده شرح داده شده و علاوه بر آن عناصر استراتژی، تفاوتها و ارتباط آن با تاکتیک و لجستیک، و روابط استراتژی و سیاست تشریح شده است. از آنجا که استراتژی نظامی غالباً برای زمان جنگ تدوین می‌شود، لذا ضمن ارائه تعاریف و آموزه‌های جنگ، نظرها و دیدگاههای گوناگون درباره جنگ نیز در همین بخش آورده شده است.

در بخش دوم، عوامل ساختاری تعیین‌کننده استراتژی، تأثیرات محیطهای داخلی و خارجی، ایدئولوژی، افکار عمومی، موقعیت جغرافیایی و غیره مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل دوم همین بخش دستاوردهای تسلیحاتی شامل سلاحهای هسته‌ای، هیدروژنی تا بمبهای شکافتی و گداختی و بمب نوترونی و انواع تسلیحات استراتژیک، موشکها، زیردریاییهای حامل موشکهای بالستیک و همچنین سلاحهای دارای قدرت کشتار وسیع شیمیایی و میکروبی به تفکیک شرح داده شده‌اند. در فصل سوم از همین بخش، مجتمعهای نظامی-صنعتی و تأثیراتی که بر روابط بین ملتها دارند، مورد بحث قرار گرفته است. فصل چهارم به اهمیت و اهداف کسب اطلاعات اختصاص داده شده و نقش جاسوسی برای اهداف داخلی و خارجی و نیز نقش تکنولوژی در جاسوسی بررسی شده است.

انواع و سطوح استراتژی، موضوع بخش سوم کتاب را تشکیل می‌دهد که طی آن ضمن تشریح انواع استراتژیهای سیاست خارجی (انزوا، عدم تعهد و بی‌طرفی) استراتژیهای ائتلاف و اتحادیه‌های نظامی-دفاعی مورد گفتگو قرار می‌گیرند. در فصل دوم همین بخش سطوح نظامی استراتژی (زمینی، دریایی، هوایی و فضایی) تشریح می‌شود. در استراتژی فضایی با توجه به اهمیتی که فضا از نظر نظامی و استراتژیک دارد، بررسی همه‌جانبه‌ای از تاریخ استفاده نظامی از فضا و حدود چنین استفاده‌ای به عمل آمده است. در فصل سوم آموزه‌های استراتژی هسته‌ای و سیر تکاملی آن از انحصار کامل اتمی توسط ایالات متحده آمریکا تا ظهور دیگر قدرتهای اتمی، تحول و تکامل نظریه‌های بازدارندگی و شکلهای گوناگون آن مورد مطالعه قرار گرفته و تحولات آن تا دوران نظم نوین بین‌المللی و فروپاشی اتحاد شوروی بررسی شده است.

آخرین بخش کتاب به محدودیتهای استراتژی در قلمرو ابزار و تسلیحات نظامی اختصاص یافته و ضمن ارائه چهارچوبی مفهومی از خلع سلاح، اهداف و اشکال آن بررسی شده است. سازمان ملل متحد به‌عنوان ابزاری بین‌المللی در دستیابی به اهداف خلع سلاح که همان صلح و امنیت بین‌المللی باشد، از دیدگاه ساختاری و توانایی عملی که دارد مطالعه شده است. در همین راستا کمیته‌های خلع سلاح و کنفرانس خلع سلاح نیز از نظر دور نمانده است.

در فصل سوم از آخرین بخش، قراردادهایی که تاکنون در زمینه ممنوعیت یا محدودیت تسلیحاتی و آزمایشهای تسلیحاتی در سطح بین‌المللی منعقد شده و تأثیراتی که فروپاشی اتحاد شوروی بر این روند گذاشته است، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در مجموع سعی شده است مباحث علاوه بر توضیحی بودن، تحولات مفهومی و عملی را تا زمان انتشار کتاب منعکس نماید.

امید است این کتاب بتواند پاسخگوی نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشجویان و پژوهشگران باشد و خوانندگان گرامی ما را با نظریات ارشادی خود در جهت بهبود مطالب ارائه شده یاری فرمایند.